

שאלה כ"ב

אריה שאג מי לא יירא

דורשי רשומות מצאו רמז בפסוק (עמוס ג, ח): "אריה שאג מי לא יירא",
 "אריה" ראשי תיבות: אלול ראש השנה יום הכיפורים!
 ועוד המשילו על כך משל נפלא: אדם ההולך ברחובה של עיר ולפתע
 בא מולו אריה! מה גדול ונורא פחדו של אדם זה! היש פחד גדול מזה?!
 לעומת זאת, אדם לוקח את בניו הקטנים לגן חיות, שם נעמדים הם
 מול כלובו של האריה ואין הם חשים כל פחד. נהפוך הוא לבס מתמלא
 שמחה והנאה על המראה שלפניהם.

מה ההבדל?
 כאשר יש מחיצה, אין האדם חש כל פחד בלבו ואילו כאשר אין כל
 מחיצה, אזי הפחד גדול ונורא!
 משום כך ככל שמעלתו של האדם גדולה יותר כך אין כל מחיצה בינו
 לבין הימים הנוראים על כן לבו מתמלא רתת וזיע. ואילו האדם שלא
 שם לבו לעבודת התשובה המתבקשת ממנו בימים אלה - מחיצה עבה
 מפרידה בינו לבינם, לכן אין הוא חש כל מורא ופחד...

ל"א (1) מוצא

"הָאָזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְיִפִּי"

הרגשת האדם, בשעה שהוא נמצא בבית-הכנסת ועומד בתפילה
 לאביו שבשמים, היא שונה לגמרי מהרגשתו, בשעה שהוא נמצא בשוק
 וברחוב ובא ביחסים עם בני אדם. שפל ועניו הוא מרגיש את עצמו
 כשלבו ועיניו נשואות כלפי שמים, יש והוא רואה את כל אפסותו
 ופחיתות ערכו של "אָדָם יְסוּדוֹ מֵעֵפֶר וְסוּפוֹ לְעֵפֶר", אבל הוא יכול
 להשתנות לאיש אחר לגמרי מיד כשיצא מבית-הכנסת ובא לעסוק
 בעניני הארץ והחומר.

2) תורה זמירות

ומאליו מוכן, שלא זאת המטרה ולא זאת התכלית של התפילה, וכל
 שכן של התשובה. "שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד ד' אֱלֹהֶיךָ", אבל לא זו בלבד
 בשעה שאתה עומד בבית-הכנסת ופונה אל השם, אלא "קָחוּ עִמָּכֶם
 דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי". תקחו את הדברים "עמכם" הביתה, "עמכם"
 לרחוב, "עמכם" בכל מקום שאתם נמצאים. אותם הדברים של התשובה
 לא תשאירו שם, במקום שנאמרו, אלא תקחו אותם עמכם. וכבר פירשו
 את הכתוב: "הִיטֵה לִי דְמַעְתִּי לְחֶם יוֹמָם וְלֵילָה בְּאָמַר אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אֵיךָ
 אֱלֹהֶיךָ". כלומר: אפילו כשבשעת התפילה שחרית וערבית אני מרגיש
 כי "ד' אלהינו ד' אחד", אבל מה אשיב כשיאמרו לי "איך אלהיך כל
 היום?" איפה היית "כל היום", מחוץ לכתלי בית-הכנסת? ועל כך
 "הִיטֵה לִי דְמַעְתִּי לְחֶם יוֹמָם וְלֵילָה".

"הָאָזִינוּ הַשָּׁמַיִם", אמר משה רבנו לישראל. ומכיון ש"אתפשטותא
 דמשה בכל דרא", ובכל אחד ואחד מישראל יש ניצוץ של משה רבנו,
 ככתוב בספרי חכמי האמת, לכן כל אחד מישראל צריך לומר לעצמו
 "הָאָזִינוּ הַשָּׁמַיִם". אבל צריך שיאמר כך, עד אשר גם וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ
 אֲמַרְיִפִּי. לא די בזה שידבר לשמים, אלא "קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים", הדיבור
 אל השמים צריך שישפיע אף על הארץ, אף כשהוא עצמו עוסק
 בארציות.

1)

והנה כל ענין זכותו של אברהם ויצחק מודגש במלת עקדת יצחק ולא נתפרש למה נקרא דוקא עקדת יצחק ולא מסירת נפשו של יצחק או שאר ביטוי על הכנת אברהם לעלות את בנו והכנת יצחק ליקרב על המזבח ובעיקר אנו מדגישים את העקדה ולא לקיחת המאכלת או הולכת האש והעצים. (ואגב, מה שנאמר ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח דמשמע העקדה הי' קודם העלאה למזבח פירוש באופן מחודד במהרי"ל דיסקין דכיון דהציווי הי' והעלהו לעולה וקיי"ל דחי נושא את עצמו ע"כ לא רצה אברהם שישתתף כוחו של יצחק בהעלאה אלא הכל על ידו ודפח"ח.)

(3)
שם 166
1

ובמדרש (כ"ד נו, ח) א"ר יצחק בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו אמר לו אבא בחור אני וחששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך ושמא אפסל בשחיטה ולא תעלה לך לקרבן אלא כפתני יפה יפה מיד ויעקד את יצחק עכ"ל והדברים מפליאים דכעת יצחק מוכן בכל לבו

11

להיות קרבן אבל מכיר את תכונת האדם בשעה שמגיע הסכין לצוארו וחושש שמא לא תעלה לו לקרבן כשר ומבקש להעקד. והו נקדרת מסירות נפלאה דאינו מסתפק במה שהוא עכשיו מוכן למלאות רצון השם אלא רואה את הנולד למחר ומזיין את עצמו כעת לעמדו בנסיון יותר גדול לאחר זמן, והו מלת עקדת יצחק. וכל מי שבשם ישראל יכונה מתרגש ביום איום ונורא של יום הדין הזה ועומד כל היום בתפלה ובאימת וחרדת הדין אבל אם עיניו בראשו יודע שלאחר הימים הנוראים האלה יחזור אם לא לכסלו לגמרי לכה"פ להרגלו וע"כ הוא עושה מה שהוא כדי להבטיח ולעקוד את עצמו כעת שלא יזדעזע כשיבוא לנסיון ואומר לעצמו כעת כפתני יפה יפה, ולכן אפרו של יצחק צבור על המזבח דלאחר העקדה נתהפך לאיש אחר והיצחק שירד מהמזבח אינו אותו יצחק שעלה. ולכן כתבו תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק דשני יצחק הם יצחק שקודם עקידה ויצחק שלאחר עקידה. והכל מתבטא בשני מילים אלו עקדת יצחק, ואותו הדבר נאמר על אברהם דכתיב ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וכו' דהיינו אף ביום השלישי הלך באותו הזריוות שהתחיל בה בשעה שנאמר וישכם אברהם בבקר.

16

2

2

האינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. (ד"ב א)
יערף כמסר לקחי תול כטל אמרתי. (ל"ב ב)

התורה שבכתב, היא ככחינת שמים. והתורה שבע"פ היא ככחינת ארץ. הראשונה נמשלה כמסר, כלומר בשם שיש מספר לטפות המסר, ואף אם כחול ירבון, אבל מסוג בעלי המספר הנה, כי הלא אפשר לספור מספר הטפות שישנן בכוס מלאה מים ולהכפיל לפי החשבון מספר הטפות שבכד וחכית - כן אפשר לספור מצות התורה שבכתב, המשה חומשים, רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות ל"ת. אולם התורה שבעל פה נמשלה לטל, הפל תיורד מהשמים על הארץ מתפזר על פני האדמה ולא ימד ולא יספר, כי הלא אין הטל יכול להתחלק לחלקים, שיחול עליהם שם מספר, ורק גוש אחד הוא, המתהווה אמנם מחלקים דקים מן הדקים, אבל אינם בסוג בעלי המספר, ואם אפשר לשער מספר הטפות שבכחית גדולה מלאה מים, אבל א"א לערוך ולכנות שם למספר חלקי הטל המפוזר אף על השטח היותר קטן מן האדמה.

11

כן היא התורה שבעל פה, אין ערוך ואין מספר, אין גבול ואין קצב לה, אינה נמדדת ואינה בסוג מספרי, כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. ואם כן הדבר, הלא היתה שורת הדין נותנת, שצריכים היינו להיות בקיאים היטב בתורה שבכתב, שיש לה גבול וקצבה, אבל לא בתורה שבע"פ שאין ערך לגודלה, לארכה ולרחבה, ובאמת נהפוך הוא הדבר, שבתורה שבע"פ יש לנו כ"ה לומדים מופלגים, בקיאים וחריפים, ונהירים להם שבילי דשני התלמודים בבלי וירושלמי היטב, ולעומת זה בתורה שבכתב אין אתנו אף אחד יודע לתרגם פסוק כצורתו, וכמה פעמים אמרו ז"ל, כי אין אנו יודעים פרוש המקרא, כמו ביבמות צ"ב ע"ב, בעניותנו וכו' כמו שמפרש רש"י ז"ל, מתוך עניות דעתנו שאין אנו יודעים פי' המקרא.

16

(4)

ת"ת חיים
יש א"ת

(2)

וזהו מש"כ בתנ"כ"א, כי בעוה"ז נתגלה רק המאור שבתורה שבעל פה. אבל המאור שבתורה שבכתב לא נתגלה עוד, ובעוה"ז אנו מגששים בתורה שבכתב כעור באפלה, ויתגלה מאורה של התורה שבכתב עם הופעת אליהו לבשר ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

(8) סע קריאה

רש"י ד"ה מההגיון, לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא. גלע"ד משום שלימוד המקרא גם האפיקורסים לומדים בשביל הלשון כמו שלומדים שאר לשונות, ואם לא תשגיח על בנך בילדותו רק על לימוד המקרא, יכול להיות שתקח לו מלמד אחר משלהם כי גם הם יודעים ללמוד, ומתוך כך בנך נמשך אחריהם גם בדעות נפסדים. ובפרט בזמנינו שנתפשט התרגום אשכנזי זה מושך לקרות בספרי הגויים כדי להיות בקי בלשונם, ולכן הזהיר מזה, אבל חנוך לנער על פי דרכי התורה והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים, גם בילדותם בלמד מקרא קח לו מלמד תלמיד חכם וירגילו תיכף גם במשנה וגמרא. והרבה יש להוכיח על זה בדורינו שפשטה המספחת מאד, ומן השמים ירחמו.

ככלתו, "ככלתו" כתיב חסר, שנמסרה לו תורה במתנה⁶⁶ ככלה לחתן⁶⁷, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. דבר אחר⁷⁰ מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין, וכן האמורים בספר ישעיה⁷¹, אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכ"ד ספרים.

(9) סע קריאה

אמר רב יהודה (א) מנין לברכה המיון לארדה מן היסודות שנאמר יאכלה ושבעה וברכה מנין לברכה התורה לפניה מן התורה שנאמר ייכבי שם ה' אקרא הבו גדל לארדה אמר ר'

(10) סע קריאה

יניחני רבי אמר ר' שם ה' אקרא הבו גדל לארדה אמר ר' לרם משה לישראל בשעה שאני מוכר שמי של הקב"ה אתם ה' הבו גדל תגידה בן איז ר' יהושע אמר ר' אבר צדיק לברכה אמר לרם נביא לישראל בשע' שאני מוכר צדיק, עולמים אתם תו ברכה:

עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה⁶⁸, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר, כאלו תחשוב על דרך משל, כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות, כגון בראש יתברא אלהים⁶⁹, וכל התורה כן, מלבד צירופיהם וגימטריאותיהם של שמות. וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד⁷⁰ ענין השם הגדול של שבעים ושנים, באי זה ענין הוא יוצא משלשה פסוקים ויסע, ויבא, ויט⁷¹. ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול, כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ספר תורה שיחסר בו ו' או אחד ממלת אותם, שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה⁷², או שיכתוב הו"ו באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה, אף על פי שאינו מעלה ואינו מוריד, כפי העולה במחשבה. וזהו הענין שהביא גדולי המקרא למנות מלא וחסר בכל התורה והמקרא, ולחבר ספרים במסורת, עד עזרא הסופר הנביא⁷³ שנשתדל בזה. כמו שדרשו⁷⁴ מפסוק ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל יבינו במקרא (נחמיה ח, ח). ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, בענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה, בלי הפסק תיבות, והיה אפשר קריאתה שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתה, בענין התורה המצוה, ונתנה למשה רבינו על דרך חלוק קריאת המצוה, ונמסר לו על פה קריאתה בשמות. וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי⁷⁵ כולו רצוף, ויתחלק לתיבות של שלש שלש אותיות לחלוקים אחרים רבים, כפי השמוש לבעלי הקבלה.

(10) ידעו הקב"ה את פניו

(11)

מדרש משלי (בובר) פרשה י"ד ר"א בן חכם

מכאן היה ר' ישמעאל אומר אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה, ועל זה בקש דוד מלך ישראל בתפלה ובתחנונים לפני המקום ואמר ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה (תהלים ה ד), בא לפניו מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה, הקב"ה הופך את פניו ממנו, ושירי גיהנם מתגברים בו כזאבי ערב, ונוטלין אותו ומשליכין אותו לתוכה. בא לפניו מי שיש בידו שני סדרים או שלשה, או הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם, ואם אומר הקב"ה הניחוהו, מוטב, ואם לאו עושין לו כמדת הראשון. בא לפניו מי שיש בידו הלכות, הקב"ה אומר לו בני תורת כהנים למה לא שנית, שיש בה טומאה וטהרה, וטומאת שרצים, וטהרת שרצים, טומאת נגעים, וטהרת נגעים, טומאת נתקים ובתים, טהרת נתקים ובתים, טומאת זבים ולידה, וטהרת זבים ולידה, טומאת מצורע וטהרתו, סדר ויודי יום הכפורים, וגזירות שוות, ודיני ערכים, וכל דין שדנו ישראל לא דנו אלא מתוכו. בא לפניו מי שיש בידו תורת כהנים, אומר לו הקב"ה בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית, שיש בהם ק"ש ותפילין ומוזזה. בא לפניו מי שיש בידו חמשה חומשי תורה, אומר לו בני למה לא למדת הגדה ולא שנית, שבשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהם של ישראל, ולא עוד אלא בשעה שעונין אמן יהא שמיה רבא מברך, אפילו נחתם גזר זינם אני מוחל ומכפר להם עונותיהם. בא לפניו מי שיש בידו הגדה, אומר לו הקב"ה בני תלמוד למה לא שנית שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא (קהלת א ז), זה התלמוד שיש בו חכמות הרבה. בא מי שיש בידו תלמוד, הקב"ה אומר לו בני הואיל ונתעסקת בתלמוד, צפית במרכבה, צפית בגאווה שאין הנייה בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבים ועוסקים בתורה מציצין ומביטין ורואין והוגין המון התלמוד הזה, כסא כבודי היאך הוא עומד, רגל הראשונה במה היא משמשת, שנייה במה היא משמשת, ועליו אמר דוד מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך. מכאן היה ר' ישמעאל אומר אשרי תלמיד חכם שהוא משמר תלמודו בידו כדי שיהא לו פתחון פה להשיב ליום הדין לפני בוראו, לכך נאמר אורח לחיים שומר מוסר, אבל אם עזב תלמודו והניחו, משיגו בושה וכלימה ליום הדין לכך נאמר ועוזב תוכחת מתעה,

בשעירים וגו' (ה) יתנחל ע"ד חוקים בברייתא (מדרש
משלי י') אמר רבי יסמאל בשמעתיהן אה כהן כדון
לם ים בידו מקרא שוליים ממנו למח לא שנה ולא בידו משנה
שוליים ממנו חלמוד וכן פ"ה כנה מעמק דברי ברייתא
מעבוחן בדברים שמי שיש בידו מקרא אין שולח ממנו מעשה
מרכבה חלל מדריגה אחת כפי יכולתו יותר ממה שטרם פעלו
כיב למרות גדר למעלה מה, וכח לומר כשעירים וגו'
וכרובים וגו' פי כשישיר שימטיר כי סיפון קנים על כדשא
שכח (קט"ו) וכרובים שכן סיפון גדולים וענים על פני
שכח גדול שיכול לסבול כדמיון זה מלות כחורב כל אחד כפי
כח שיכול להשיג, ויש כוח להקל ולהחמיר, להקל על מי שאינו
יכול להשיג יותר, ולהחמיר על מי שיכול להשיג ששולח ממנו
כלל ואפילו מעשה מרכבה:

12) ע"ד ח"ה

כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו (ל"ב ט)
והשאלה נשאלת, מכיון שעם ישראל הוא חלק ד' ויעקב בחר לו
הי"ת לנחלה, א"כ למה הוריד אותנו לעולם השפל הזה, בעת שישנם
עולמות יותר גבוהים ונעלים, עולם הבריאה, ועולם האצילות ועוד.
אבל הענין דומה לנער אחד, שעמד בחצר ביהכנ"ס בוילנא, וחפש
איזה דבר, כשעיניו זולגות דמעות. היהודים שהלכו להתפלל, השתתפו
בצערו של הנער, ושאלוהו מה הוא מחפש, למען לעזור לו למצוא את אבדתו.
הנער השיב, כי אבדה לו אגורת נחשת שנתנה לו אמו בדרכו אל ה"חדר".
התחילו הכל מחפשים. ומכיון שלא נמצאה האגורה, קפץ אחד מהמחפשים,
וישאל להנער להראות לו המקום שאבד שמה את האגורה. הנער השיב
לפי תומו, כי אמנם אבד את האגורה ברחוב הזננים, אלא משום מו, הוא
מחפש באן בחצר בית הכנסת? משום שכרחוב הזננים רפש וטיט אחרי
הגשם, וחושש הוא לכל יסנף שמה את מנעליו...

כן הדבר בעניננו, אמנם ישנם עולמות יפים יותר מעולמנו, שהשי"ת
הי' יכול להושיבנו שם, אולם מכיון שהוריד את התורה לעולם השפל הזה,
כי כך הי' רצונו ית' לבלי לתת את התורה למלאכי מרום, אשר אמרו
16) תנה הדרך על השמים, אלא רצונו הי' להורידה לארץ, לפיכך הי' צריך
להוריד גם אותנו הנה, למען נהנה בתורתו יומם ולילה, כי היא עיקר
הבריאה כולה, ואם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתי.
מכש כמשל הנער, שעליו הי' לחפש את אבדתו באותו מקום שאבד, ולא
לחשניח על הרפש והטיט ה.

ה) וכן באר את הכתוב בשיר השירים, על משכבי בלילות בקשתי את
שאהבה נפשי וגו'.
"על משכבי בלילות", כלומר בעת שהגוף כבר ישן בקבר, ואיננו מעבב
כלל לנפש בעבודת הבורא, אזי, בקשתי את שאהבה נפשי, הנפש מבקשת לעשות
רצון בוראה, ללמוד את התורה ולקיים את המצוות בלי מפריע, אבל בקשתי
16) ולא מצאתי, או כבר עבר הזמן הראוי, כי עיקר קיום המצות ולמוד התורה הוא
בזה העולם השפל, אשר משכן הנפש הזכה הוא בחומר הגוף העכור, ומכיון
שהנפש נפרדת מן הגוף, מיד היא שבה אל הא' אשר נתנה, אבל אינה יכולה
לסגל לעצמה יותר תורה ומצות, כמש"כ, היום לעשותם, וכדרשת חז"ל, היום
לעשותם ומחר לקבל שכרם.

13) ח"ה

14) ח"ה

... ואריכל בשעה שעלה משה למסח אמר
מלאכי הי"ת לפני הקב"ה רבשען מה לילד אשה בנינו אמר להן לקבל
תורה בא אמרו לפניו חסדה נגוה שגוהה לך חשע טאה ושבעים
וארבעה וחתה יקדם שבירא העולם אתה מבקש לתנה לבשר חים מה אנש
כי חוכרת וכן אדם כי תפקדו ה' ארונינו מה אריר שך בכל הארץ אשר
תנה הדרך על השמים אמר לו הקב"ה למשה תחוד להן תשבה אמר
לפניו רבשען מהירא אני שמא ישיפני בתבל שבפרהם אמר לו אחו בכסא
כברי וחוד להן תשבה שצאמר מהו פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה
ר' נחום מילר שפירש שר מיו שכינתו וענו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שצויה
ניתן לי מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך אשר התאחד מארץ מצרים אמר להן למצרים יהיהם לפרעה
השתעבדוהם תורה למה תוא לבם שיש מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שדין שעובדין

עבדת גללים שיש מה כתיב בה וזר את
ים השבת לקדש כלום אתם עושים מלאכה
שאתם צריכין שבת שיש מה כתיב בה לא
חשאו משא ומתן יש ביניכם שיש מה כתיב
בה כבר את אבך ואת אבך אב ואם יש לכם
שיש מה כתיב בה לא תרצו לא תנאף לא
תגנוב קצאה יש ביניכם יד הרע יש ביניכם
לפניו רבונו של עולם ה' ארונינו
מה אריר שך תר' אלהיך אשר התאחד מארץ מצרים
השמים לא כתיב מד כל ארד וארד נעשה
למס שבת שני לקח פתחת בארם
כשבר שצאמר אדם לקח מחור

אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו (לכ. יז).
נראה לפרש פסוק זה, דהנה ידוע ששורש טעותם של דור אנוש וכל
עובדי אלילים כדורות הראשונים היה, שייחסו כח וגדולה לנבראים שמשי
מעלה, כגון השמש והירח וכל צבא השמים, אשר לפי טעותם ניתן להם
כח וממשלה ובעבודה והקרבת קרבנות לפניו יירצו לפני בורא העולם
אשר הטביע כן בטבע הבריאה.

אמנם כדורות האחרונים נתחדשו שיטות דעות של כפירה, והולכים
האנשים אחר שרירות לבם ותאותיהם המשחתות, בלא שום דת ואמונה
כלל, ועובדים את רצונם ואת יצרם הרע, שתולים כל הצלחתם בכחם
וצוצם מעשה דם, וזהו אלקים אשר לא ידעום, ולא שערום אבותינו, אשר
מלפנים כימים הקדמונים גדרו את ישראל מלהגר אחר אמונות שוא
הבלי העמים, ולא העלו בדעתם אופן זה של עבודה זרה וכפירה בעיקר,
אשר הרבה מעמנו נשתתפו כמרידה חדשה זו במלכות שמים, לחיות חיי
הפקר ותאוה בפריקת כל עול, וע"כ קשה נסיון זה ביותר לישראל ונגזר
זה על דורות האחרונים קודם ביאת משיח צדקנו בכ"א.

15) ח"ה

(4)